

Samir Amin

Mot en ny strukturell kris för kapitalismen?

Ur *Zenit* nr 37 (2-1974)

Ordet kris har på sista tiden varit nästan på var mans läppar. Än har det rört sig om energikris, framför allt mot bakgrund av de multinationella oljebolagens lyckade aktion för att höja priset på olja och sina egna vinster; än har det varit råvarukris, i samband med stigande priser och minskande tillgång på vissa råvaror; vidare talar några om befolkningskris och en del om en allmän kris för det kapitalistiska systemet och dess mer eller mindre omedelbara sammanbrott.

Samir Amin är välkänd för *Zenits* läsare genom ett flertal tidigare artiklar. I den följande diskuterar han imperialismens aktuella utvecklingsfas med interimperialistiska motsättningar och skisserar en del möjliga utvecklingsalternativ. Av speciellt intresse mot bakgrund av den diskussion vi fört om Sovjetunionen är Amins resonemang om Sovjets roll som möjlig avnämare för produkter från kapitalistiska länder och dess fördjupade ekonomiska kontakter med Västeuropa. Sovjetunionen betecknas som "sub-imperialistiskt" genom att det importerar avancerad teknologi från väst medan dess egen export dit huvudsakligen består av råvaror; samtidigt exporterar Sovjet färdiga produkter, inklusive vapen, till den tredje världen.

Zenit-red

Tidigare strukturella kriser och hur de har övervunnits

Det kapitalistiska produktionssättet kännetecknas av en inbyggd motsättning mellan produktivkrafternas alltmer sociala och produktionsförhållandenas fortsatta snäva karaktär. Denna motsättning visade sig från kapitalismens början och är alltså inte ett uttryck för ett omedelbart förestående "slutligt sammanbrott". Den har övervunnits under minst ett århundrade, dels genom det kapitalistiska systemets expansion, dels genom förnyelsen av dess ackumulationsmodell. Marx påpekade att det kapitalistiska produktionssättet tvingas att ständigt revolutionera produktionen; det är då också tvunget att oupphörligen revolutionera produktionsförhållandena för att anpassa dem till de krav som ställs av produktivkrafternas ständiga utveckling. Kapitalismens historia sammanfaller därför med nödvändighet med denna process av anpassning av produktionsförhållandena till produktivkrafternas krav.

Denna historia är inte en sammanhängande historia. Den består av expansionsfaser och faser av "strukturell kris". Det verkar som om man ur denna synvinkel skulle kunna urskilja fyra expansionsfaser: 1815-40, 1850-70, 1890-1914, 1948-67 samt fyra faser av strukturell kris: 1840-50, 1870-90, 1914-48 och från år 1967.

Varje expansionsfas kännetecknas av en speciell ackumulationsmodell, av en typ av drivande industri, av en specifik ram som bestämmer konkurrensätten, företagets ställning etc. På samma generella plan motsvarar varje fas en viss etapp i det kapitalistiska systemets geografiska utbredning och en speciell organisation av den internationella specialiseringen inom denna ram, eller mer precist, en fördelning av centrums och periferins funktioner. Slutligen motsvarar den också en viss jämvikt (eller brist på jämvikt) mellan de olika staterna i centrum. Vi bör tillägga, att tagna tillsammans bestämmer dessa villkor den slags klassallians, som motsvarar ackumulationsmodellen, och därigenom också ramen för klasskampen och för det politiska livet. På samma sätt bestämmer de också modellen för borgarklassens reproduktion, som är ett nödvändigt komplement till den som gäller för kapitalets reproduktion (se nedan).

Vi skall också se, att man från år 1914 kan tala om systemets sönderfall vars natur och egenskaper vi kommer att beskriva mer precist, såväl vad gäller rekonstruktionsfasen 1914-1948 som den påföljande expansionsfasen 1948-67.

Varje fas av strukturell kris innebär däremot en period av ”snedjusteringar och omjusteringar” (Franks träffande uttryck), av övergång från en ackumulationsmodell till en annan. Krisen innebär en minskning av tillväxten, en skärpning av klasskampen.

Den första expansionsfasen (1815-40) markerar slutet på den industriella revolution, som började under 1700-talets sista tredjedel, efter krigen under revolutionstiden och kejsardömet (1791-1815). Den industriella revolutionen baserades på ångmaskinen och på vävstolen. Dess utbredningsområde är vid denna tid ytterst begränsat och inskränker sig i huvudsak till England, Belgien och Frankrikes nordöstra del. Ackumulationsmodellen baseras ännu fr. a. på det slags konkurrens, varmed industrin breder ut sig på hantverkets bekostnad, medan konkurrensen mellan industrier förblir obetydlig. Industriföretaget är för övrigt ännu mest ett familjeföretag, vars lokala eller regionala marknad är begränsad, och därigenom också möjligheterna till konfrontation med andra företag inom samma bransch. Medan periferin hade avgörande funktioner under den tidigare merkantilistiska perioden (se Frank, och Amin: *Le Developpement inégal*) reduceras dess roll i den nya ackumulationsmodellen. Periferin är dock fortfarande av stor betydelse, men från och med nu som leverantör av råvaror, främst då amerikansk och indisk bomull, och som mottagare av en del av den nya industriprodukten — bomullstyger.

Det kapitalistiska produktionssättets uppkomst och expansion beror i detta första stadium på dess utveckling i fullbordad form på klassalliansen mellan den nya industriella bourgeoisie och olika jordägande klasser. Dessa allianser tar sig olika uttryck; i England som en allians med den förnyade storgodsägarklassen, i Frankrike med den självägande bondeklass som uppstod ur revolutionen. Vi hänvisar här läsaren till de analyser som vi gjort om förhållandet mellan kapitalism och jordbruk. (Amin: *La rente foncière et le capitalisme*.)

Naturligtvis tog sig den långa process, som föregår och sätter igång den industriella revolutionen, olika uttryck i England, Frankrike och andra områden i Europa. Långt innan den ärorika Revolutionen i England 1688 och den franska revolutionen 1789 hade de feodala produktionsförhållandenas sönderfall samt uppkomsten och utvecklingen av en handelskapitalism, först i medelhavsområdet under 1200- till 1500-talet, sedan i atlantområdet, från 1600-talet och framåt, påbörjat förberedelserna för kapitalismen. Mot bakgrund av dessa förhållanden är det naturligt att den industriella revolutionen inte uppkommer samtidigt i England, Frankrike, Nordamerika och på resten av den europeiska kontinenten. Det är därför svårt att hävda att kapitalismens första expansionsperiod skulle skett i en omgång. I England avslutas, enligt Frank, den industriella revolution, som påbörjats vid mitten av 1700-talet, före år 1815, mer precist under krigen 1790-1815, medan den först 1810 till 1840 börjar utvecklas ordentligt i Frankrike och sporadiskt i Tyskland och Norditalien.

Hur det än må vara med detta, går från och med 1840-talet luften ur denna expansionsprocess i Västeuropa (väster om Elbe, norr om Pyrenéerna och Florensområdet). Den strukturella krisen kulminerar samtidigt med den ekonomiska och politiska krisen 1848. 1840-talet såg arbetarrörelsens födelse (den engelska chartismen) och 1848 proklamerar det *Kommunistiska Manifestet* marxismens födelse. De revolutionära försöken under denna tid slutar dock i nederlag: den franska arbetarklassen krossas av arméer av lejda bönder, som mobiliserats av bourgeoisie; i de mindre avancerade områdena i Tyskland och Italien slås de diffusa och borgerligt eller småborgerligt dominerade rörelserna tillfälligt sönder, men de påbörjar ändå föreningsprocessen i dessa två länder.

Kapitalismens andra expansionsfas (1850-70) baserades på järnvägen och stålindustrin. Produktivkrafternas utveckling påtvingar början till en socialisering av produktionsförhållandena.

Detta sker genom att det uppkommer modeller som tillåter ett sammangående av individuella kapital. Man kan visserligen här finna recept som var välkända även under den merkantilistiska epoken, men det är ändå uppenbart, att aktiebolaget, ”the limited corporation”, tolkar skärpningen av kapitalismens inre motsättning, liksom lösningen på denna motsättning inom ramen för kapitalistiska förhållanden. Järnvägen utvidgar kapitalismens expansionsområde. Tysklands och Italiens enanden slutförs före denna fas. Ryssland, det österrikisk-Ungerska kejsardömet och Spanien integreras i den nya europeiska kapitalistiska marknaden. Livegendomens upphävande i Ryssland (1861) påskyndar omvandlingen av det gamla förkapitalistiska ryska jordbruket till ett kapitalistiskt exportjordbruk. USA ser sitt slutgiltiga territorium ta form, och Inbördeskriget 1860-65 bekräftar kapitalets herravälde i Nordamerika.

Den internationella jämvikten förskjuts. I stället för att domineras av två monarkier i väst, England och Frankrike, och av två fallfärdiga kejsardömen i Öst, Ryssland och Österrike-Ungern, uppstår nu en jämvikt med sju komponenter: fyra avancerade kapitalistiska länder i centrum (England, Frankrike, Tyskland och USA), ett halvutvecklat (Italien) och två multinationella kejsardömen, efterblivna men integrerade i det nya kapitalistiska systemet (Ryssland, österrike-Ungern).

Periferins relativa betydelse är på nedåtgående under denna fas. Periferin fortsätter visserligen att förse centrum med bomull, men den nya pådrivande industrin, stålindustrin, finner sina råvaror inom själva centrum.

Denna ackumulationsmodell försvagas från och med 1870-talet. Krisen börjar med en skärpning av klasskampen, som framhävs i den för tidigt komna Pariskommunen. Den övervinns genom att man lämnar 1850-70-talens *laissez-faire* politik, den enda verkligt liberala perioden under kapitalismen, genom monopolens framväxt och genom den imperialistiska expansionen. Elektrifieringen öppnar nya områden för industrins modernisering, och sjöfartens framsteg ger marknaden en verklig, global utbredning. Denna kapitalismens globala expansionsfras gör att periferin på nytt får en grundläggande roll: å ena sidan förser den centrum med råvaror och jordbruksprodukter, absorberar kapital för skapandet av en infrastruktur och köper de färdigvaror som behövs efter det att dess eget hantverk förstörts och dess jordbruk underordnats kapitalet. Å andra sidan påbörjas också nu utanför dessa byten och kapitalflöden det ojämna utbytet, d v s den ojämna ersättningen till den arbetskraft, som kristalliserats i de globala varorna (se Amin: *L'échange inégal et la loi de la valeur*).

Den ojämna internationella specialiseringen och skapandet av den nutida periferin underlättar såväl den europeiska arbetarklassens glidning mot revisionismen och arbetararistokratiens dominans över hela arbetarklassen med ett ord Andra Internationals socialdemokrati —, som den samtidiga reduktionen av marxismen till en ekonomistisk positivism, ett tecken på arbetarklassens underordnande under den dominerande klassens ideologi.

Det internationella politiska livet kännetecknas fortfarande av den relativa jämvikten mellan de fyra stormakterna (USA, Tyskland, England och Frankrike); även de fyra unga eller efterblivna makterna (Italien, Japan, Ryssland och Österrike-Ungern) spelar en betydelsefull roll. Ur detta instabila jämviktstillstånd, ur de olika imperialismernas kamp för tillgång till periferin, ur den imperialistiska nyprotektionismen, ur de koalitioner som uppstår härur, kommer den första globala konflikten att uppstå, som inleder kapitalismens förfallsperiod.

Vi frestas i efterhand att se denna relativt långa period mellan 1914 och 1948 som en enda period av strukturell kris. De drivande industrigrenarna är desamma under mellankrigstiden som före år 1914, ackumulations-modellen är tämligen identisk liksom de monopolistiska konkurrensmedlen. Genom att krisen förlängs, medför den emellertid djupgående förändringar i det internationella

systemet. Det första världskriget försvagar Europa till fördel för USA. Det andra kommer att

fullborda Nordamerikas triumf. Mellankrigstiden utgör strikt talat inte en självständig expansionsfas: Det korta välstånd se följer på rekonstruktions- och inflationsperioderna under 20-talets första hälft, slutar katastrof 1929 och 1938 når produktionen med knapp nöd 1913 års nivå.

Denna långa krisperiod kännetecknas också av en ökad klasskamp, såväl i centrum som globalt genom den nationalistiska och antiimperialistiska rörelsen. Från de tidigaste tecknen — 1905 i Ryssland — till den först brätschen i det kapitalistiska systemet — oktoberrevolutionen — är det bara tolv år. Från 1917 till början av det kinesiska inbördeskriget, som 1950 skulle ge socialismen dess första seger i systemets periferi, är det bara tio år. Men på andra ställen slås revolutioner sönder under den reformistiska arbetarrörelsens tyngd. Den radikala kritiken av den ekonomistiska-positivistiska förenklingen av marxismen förblir dock ofullständig, och den leninistiska bolsjevismen bevarar vissa aspekter av denna förenkling som, efter vad vi skall se längre fram, senare kommer att framstå som orsaker till frontpolitikens misslyckande och den sociala betydelsen av den tidens fanism.

Den expansionsfas som påbörjas 1948 för att 20 år senare sluta i den internationella valuta krisen, i maj 1968 i Frankrike och i den krypande maj i Italien, uppvisar mycket speciella drag. I denna period av snabb tillväxt för världsekonomin, som till och med överträffar den exceptionella perioden 1890-1914, och som utgör en kontrast till den stagnation som rådde 1914-48, är de drivande industrierna de som tillverkar varaktiga konsumtionsvaror, främst bilindustrin, och den ”funktionella” urbanisering som följer med denna. Dessa industriers utveckling påbörjades under mellankrigstiden och den ackumulationsmodell som de styr får sin definitiva form i USA under det andra världskriget. Expansionen 1948-67 uppfinner inget nytt: den grundar sig helt och hållet på en ”återhämtnings”process som gjorts möjlig genom att Europa släpats efter under åren 1914-48. Europa och Japan sätter sig inga nya mål, och snart skall också Ryssland förena sig med dem på denna väg.

Det är just i detta faktum som man kan finna kapitalismens förfall. ”Statsmonopolkapitalismen” som påbörjats under 30-talets kriser och de multinationella företagen (av ny typ: konglomerat etc), som sätter igång under 1960-talet, företräder inga radikalt nya monopolistiska konkurrensformer, utan är snarare metoder som speciellt genom tillflykt till statlig hjälp, förlänger systemets sönderfall.

Under expansionsfasen 1948-67 förändras emellertid formerna för den internationella specialiseringen. Den industrialiseringsprocess, som baserar sig på importsubstitution och som påbörjats i några Latinamerikanska stater under den stora krisen, accelereras nu under kriget och under 50-talet i Amerika, arabvärlden och Asien och påbörjas i Afrika under 60-talet. Neokolonialistiska recept ersätter på detta sätt de gamla, koloniala. Den ojämna utvecklingen inom själva periferin förvärras och det uppstår ett embryo till olika ”sub-imperialism”.

Alla dessa processer åtföljer USA:s absoluta övertag på det industriella, finansiella och militära planet. Perioden kännetecknas av ett strängt hierarkiserat internationellt system. Dollarn är den universella valutan, ”atlantismen” triumferar. Ryssland går 1953 från det kalla kriget till den fredliga samexistensen. Uttrycket den ”bipolära” världen, som ofta används för att känneteckna denna period, är i själva verket ganska missvisande, eftersom Ryssland i denna ”bipolära” värld spelar rollen av en lysande, men ändå tvåa, efter USA. I själva verket borde man tala om en så gott som monopolär värld.

Ändå börjar hela denna jämvikt att vittra sönder från 1967, dvs långt innan Europa och Japan och naturligtvis Ryssland hunnit ”komma ifatt” USA. Detta är ännu ett tecken på förfall, som vi skall återvända till senare. I efterhand ter sig alltså perioden 1948-67 som ett ”illusionernas tidevarv”.

Vi skall alltså nu gå in på en analys av den nuvarande krisen och av de perspektiv som den

leder fram till. Men dessförinnan anser vi det lämpligt att visa på de teoretiska redskap, som den socialistiska rörelsen idag kan finna för denna analys och som berikats avsevärt under de senaste åren.

Förnyelsen av dagens marxism

De senaste åren kommer säkert att räknas som väsentliga i den socialistiska tankeutvecklingens historia. Marxismens utomordentliga förnyelse utgör i själva verket en kontrast till krisen inom den, alltmer sterila, dominerande ideologin. Denna förnyelse följer på en lång tomhetsperiod, som kännetecknades av den stalinistiska dogmatismen, i sin tur dämpad av den starka attraktion, som i hemlighet, och från år 1953 öppet, utövades av den teknokratiska ideologins triumferande "a-politism". 50-talets eklektiska kompromisser tjänade mycket snabbt ut, och från åtminstone år 1965 började de överflyglas av en stark marxistisk tankeriktning.

Den första frågan man ställer sig, gäller varför denna förnyelse ägde rum. Som vi ser det, bör orsaken sökas i utvecklingen av massornas kamp för socialismen, parallellt med den allt djupare kapitalistiska krisen. Ty marxismens utveckling är aldrig ett resultat av ett "akademiskt" tänkandes autonoma framgångar, isolerat från den sociala verkligheten. Kinas inriktning sedan 1950, som är mycket olik den sovjetiska och som kulminerade med Kulturrevolutionen, har för första gången möjliggjort en kritik från väster av de sovjetiska erfarenheterna (se K. S. Karol: *La deuxième Révolution Chinoise*). Detta verkar vara något grundläggande. Är det inte betecknande att ända till dess hade ingen kritik av den sovjetiska verkligheten, inte ens den trotskistiska, lyckats komma förbi någon slags anti-sovjetism? Den XXe partikongressen skulle kunna ha varit trotskismens stora revansch, basen för dess uppsving, men därav blev intet: trotskismens ihållande improduktivitet blir alltså vår första iakttagelse. Orsaken beror dels på trotskismens oförmåga att gå vidare, förbi den döde "profeten", dels på att denne själv fastnade i sin tids ekonomistiska position; om detta vittnar "beklagandet" av den tyska revolutionens misslyckande, påståendet om nödvändigheten av en "socialistisk ackumulation", d v s av att "hinna ifatt för att sedan gå förbi", och därigenom också av att reproducera den slags arbetsfördelning som utmärker kapitalismen och av att bryta alliansen arbetare-bönder från 1917 genom att låta bönderna finansiera denna industrialiseringsmodell, etc. På detta område skulle Stalin ta hem spelet.

Den kinesiska erfarenheten skulle ge en möjlighet att komma ur den snäva debatten om vilka "medel" som skulle användas för denna typ av "byggande av socialismen". (Se Bettelheim: *Révolution culturelle et planification*. [[Kulturrevolution & industriell organisering i Kina](#).]) Genom att från början formulera en radikal kritik av målet, d v s genom att vägra reducera socialismen till en "kapitalism utan kapitalister" och i stället ifrågasätta de kapitalistiska modellerna för industrialisering, för teknologi, för organisation och hierarki, för arbetsdelning, för urbanisering, för konsumtion, för utbildning etc, genom att avslöja dessa modellers icke-neutrala karaktär, bestämde Kina sig för att se övergångsproblematiken på ett radikalt annorlunda sätt.

Denna radikala kritik av den ekonomiskpositivistiska tolkningen av marxismen som hade segrat inom IIa och IIIe internationalen, främjade en "återgång till Marx" (Rossana Rossanda). Denna återgång till Marx kunde naturligtvis inte finna annat än en gynnsam återklang i de utvecklade västländer, där den sovjetiska modellen inte kunde bidra med så mycket. Den starka otillfredsställelsen i dessa västliga konsumtions samhällen, den mogna kapitalismens civilisationskris, skulle äntligen kunna få uttryck i autentiskt socialistiska krav. Det faktum att det globala kapitalistiska systemet hade börjat gå in i en strukturell kris redan innan Europa och Japan hade "hunnit ifatt" USA, d v s det faktum att den ekonomiska bas, på vilket de senaste 25 årens välstånd hade byggts upp, nu föll samman, ledde tillsammans med skärpningen av den sociala kamp som sedan 1968 medföljde krisen (speciellt i Frankrike och

Italien), till dessa perspektiv på djup förnyelse.

Samtidigt tvingade den kinesiska erfarenheten till ett omtänkande vad gällde centrumets respektive periferins olika roller i övervinnandet av kapitalismen. Den nationella befrielseströrelsen från 40- och 50-talen, som tidigare inte erbjöds andra alternativ än de mellan utvecklandet av en nationell kapitalism och imitationen av den ryska modellen, skulle nu attraheras av ett nytt synsätt, förstärkt av Vietnams framgångar. Allt detta öppnade dörren för en omarbetning av teorin för det globala systemet och den ojämna utvecklingen.

Det är på denna reella bas, som vi skulle vilja se de senaste årens teoretiska insatser.

Kritiken av ekonomismen har tillåtit oss att återfinna marxismens enhet, som varken är en ekonomisk teori, en sociologisk teori eller en filosofi, utan den sociala vetenskapen om den revolutionära socialistiska praktiken. Denna kritik har utgått från en mängd olika och ofta blygsamma utgångspunkter. Den interna kritiken av den marginalistiska ekonomin har varit en utgångspunkt. Denna kritik har underminerat försöken till en så kallad syntes av marxism och marginalism, som inspirerades av den teknokratiska visionen under 50-talet i såväl västerlandet som i Ryssland. Detta försök var i själva verket en återspeglning av det sovjetiska produktionssättets klasskaraktär och samtidigt av den positivistiska reduktionen av marxismen. Den kulminerade med teorin om "systemens konvergens", där man såg de ekonomiska "naturlagarnas slutliga seger", oberoende av socialt system. Återupptäckten av den unge Marx' skrifter och då speciellt av *Den tyska ideologin*, var här av avgörande betydelse. Denna återupptäckt blev desto viktigare sedan kineserna börjat se relationen mellan den ideologiska överbyggnaden och den materiella basen på ett helt annat sätt än det som den sovjetiska mekanismen lett fram till. På detta område har det kommit till avgörande kontroverser. Och även om Althusser, genom att förneka alienationens marxistiska karaktär, försökte rädda Moskva en sista gång, förhindrar detta inte att han just härigenom bidragit till att definitivt likvidera det positivistiska arv, som han fört till dess yttersta gränser (se här: *Le développement inégal*, kap. I; och *Éloge du Socialisme*).

På så sätt gjordes bräschen. Man kunde då, på ett korrekt sätt, ta upp en hel serie problem, av vilka vi vill framhålla åtminstone de följande:

- 1) Analysen av den nutida kapitalismen i centrum, av dess specifika reproduktionssätt i ett stadium då motsättningen mellan produktivkrafternas sociala utvecklingsnivå och produktionsförhållandenas inskränkta karaktär gör det nödvändigt att gå förbi de schemata man kan finna i Kapitalets andra band, för att kunna analysera det aktiva statliga ingripandet i reproduktionsprocessen (se den analys som påbörjats av Baran-Sweezy, som vi också har att tacka för det användbara begreppet om den nutida monopolkapitalismens överskott).
- 2) Analysen av klassallianser i kapitalismens historia och av deras förändringar i samband med den politiska och ideologiska historietvecklingen, speciellt då av socialdemokratien.
- 3) Som en följd av 1 och 2, den kritiska värderingen av arbetarrörelsens olika strategier, speciellt då kritiken av "frontpolitiken" och av arbetarklassens organisationer så som de definieras av Lenin i *Vad bör göras?* (en kritik som utvecklats av II Manifesto).
- 4) Kritiken av den samtida kapitalismen i dess olika former, speciellt arbetsfördelningen och dess ödeläggande effekter, urbaniseringen etc.
- 5) Kritiken av eklektiska försök av typ freudomarxismen (Reich) och Frankfurter-skolan (Marcuse's filosofi i *Den endimensionella människan*, Adornos estetik etc), som ännu knappt påbörjats, och även, i samband med dessa nya områden av marxistiskt inträngande, värderingen av ungdomsupproret (och av problem som gäller utbildningens funktion i reproduktionsprocessen), av feminismen, etc.
- 6) Slutligen, sist men inte minst, analysen av kapitalismens ojämna utveckling och diskus-

sionen om en periodisering av det globala systemet.

Då det var uppenbart att det ryska experimentet hade överskridits från vänster av Kina, måste hela problemkomplexet om det globala systemet ses över. De hinder som trotskismen hade fastnat på var möjliga att övervinna. Även här har rörelsen utgått från blygsamma utgångspunkter i förbindelse med reella, sociala rörelser, speciellt med dem som kämpar för - utveckling och "nationell frigörelse". De misslyckanden, som följt på de strategier som accepterat axiomet om integrering i det globala systemet (populismen och "desarrollismen" i Latinamerika), har lett till skapandet av "beroende-teorin", en ännu förvirrad, halvt nationalistisk, halvt marxistisk formulering.

De halvdana resultat som uppnåddes genom överföringen av sovjetiska recept till "tredje världen", som utgör innehållet i den "icke-kapitalistiska" vägen och där Egypten var det mest avancerade exemplet, inbjöd på alla sätt till ett ifrågasättande av den linjära bild av historisk utveckling, som är gemensam för den borgerliga scientistiska ideologin och den dogmatiska pseudomarxismen. På alla områden har betydelsefulla steg tagits de senaste åren. Från en analys i begränsade termer av modeller för reproduktion av den globala nivån i dess helhet, som dock har tillåtit en klar bild av begreppen centrum och periferi och en integrering av ännu spridda och dåligt formulerade bidrag (som den om det ojämna utbytet), har man nått fram till en nyskrivning av historien om uppkomsten, utvecklingen och övervinnandet av kapitalismen i global skala. Man har äntligen gått förbi det europacentrerade synsättet.

Den samtida krisen och systemets naturliga tendenser att övervinna den

Påståendet att kapitalismen håller på att förfalla innebär inte att den kommer att falla samman av sig själv, som en effekt av någon slags obönhörlig ekonomisk motsättning. Detta skulle vara en återgång till den förkastade positivistiska, ekonomiska reduktionen.

I själva verket kan man redan nu tänka sig vilka nya industrier som skulle kunna bilda basen för en förnyad ackumulationsmodell, de skulle baseras på atom- och solenergi, rymdforskning, genetik och framställning av syntetiska födoämnen, utnyttjande av havsbotten osv. Man skymtar också vad utvecklingen av dessa nya branscher skulle kunna innebära för konkurrensmedlen, för statens roll och för den internationella arbetsfördelningen, m m.

Det är därför lämpligt att studera några möjliga typer av "jämlighetstillstånd", baserade på dessa nya branscher, för att därefter undersöka hur de sociala krafterna skulle fungera för att säkerställa övergången från den nuvarande situationen till dessa nya "jämviktstillstånd"; vilka motsättningar som måste öve vinnas och vilka de svaga länkarna i systemet skulle vara, under dessa omständigheter.

Dessa slutliga jämviktstillstånd kallar vi "1984" (efter George Orwells bok 1984). Varför? Därför att den bild av perfektion mitt i det fasansfulla, som George Orwells värld förmedlar, motsvarar det kapitalistiska produktionssättets perfekta rationalitet, alltså dess naturliga tendens. Den tolkar "Barbariets" sida i det val mellan "Socialism eller Barbari" som Marx och Engels förutsåg alltifrån 1848 års Manifest. 1984 återupprättar en perfekt överensstämmelse mellan de fullständigt socialiserade produktivkrafterna och produktionsförhållanden, som helt och hållet domineras av varans alienation.

Hur har den inneboende motsättningen i det kapitalistiska produktionssättet hittills övervunnits? Vilken grundläggande tendens avslöjar denna historia?

Motsättningen mellan produktivkrafternas växande socialisering och förnyelsen av de kapitalistiska produktionsförhållandena har övervunnits, dels av kapitalets kontinuerliga socialisering, där kapitalet har antagit en alltmer abstrakt karaktär, dels av den parallella och tilltagande destruktionsen av förkapitalistiska produktionssätt. Den enskilde borgarens företag

ersättes av aktiebolaget och detta av monopolet. Från och med 1930-talets kris tvingas Staten att aktivt gripa in i reproduktionsprocessen för att stödja monopolen och absorbera en del av det överskott som den kapitalistiska reproduktionen inte längre av sig själv kan absorbera inom ramen för den monopolistiska konkurrensen. Baran och Sweezy har klart visat på allt detta. Begreppet "statsmonopolistisk kapitalism" är dock fortfarande tvetydigt, eftersom det här inte rör sig om en ny fas som är kvalitativt annorlunda än den monopolistiska. Statsingripandet ter sig, i sina praktiska former, bara som ett medel att understödja monopolens reproduktionsprocess. Detta ingripande uppstod för övrigt redan under den strukturella krisen 1914-48 och fortsatte sedan under den följande expansionsfasen.

Däremot kan man se hur de nya industrierna skulle kunna innebära en ny ställning för företaget och nya okända konkurrensvillkor. På dessa områden är det i själva verket svårt att tänka sig, hur de monopol som vi känner till, alltså även de mäktigaste multinationella (konglomeraten) skulle kunna ingripa med medel som de för närvarande har till sitt förfogande. Det blir staten som i hög grad måste ersätta dem. Om kapitalismen skall kunna bestå, måste den nå en hittills okänd centraliseringsnivå. Staten kommer i stället för de uppstyckade och konkurrerande kapitalen: Kapitalet blir för första gången verkligt abstrakt.

Under dessa förhållanden bestäms kapitalismens överlevande av att den kapitalistiska ideologin består. Ekonomismen, d v s varualienationen, är som tidigare denna ideologis innehåll, men som vi har sett beslöjas exproprieringen av mervärdet i det kapitalistiska produktionssättet av kapitalens konkurrens — marknaden — och av försäljningen av arbetskraft — också den en vara. Vi har sett, att därför är den dominerande instansen i det kapitalistiska produktionssättet, inte ideologin utan ekonomin, i kontrast till vad som är fallet i förkapitalistiska produktionssätt och i det sovjetiska. I 1984 närmar man sig det sovjetiska produktionssättet genom kapitalets centralisering. Att överskottet approprieras av en dominerande statsklass blir på nytt helt klart, och den ideologiska instansen får därför en dominerande funktion i reproduktionen. Den ideologi, som motsvarar denna nya funktion, är den som Marcuse analyserade i *Den endimensionella människan*. Den totalitära — religiösa — karaktären hos denna ideologi tolkar väl dess härskande funktion.

Det jämviktstillstånd, som till slut uppnås, är alltså inget att glädja sig åt: det är inget mindre än det barbariska perspektivet 1984. Detta perspektiv kan dock ta sig olika uttryck; för enkelhets skull beskriver vi här de två extremtyperna, men alla slags kombinationer mellan dessa är också tänkbara.

Det perspektiv, som vi skall kalla 1984 A, kännetecknas av följande internationella arbetsfördelning: centrum reserverar åt sig alla de nya industrierna och slänger ut till periferin alla de "klassiska", d v s de som vi nu känner till. (För att förenkla: de "nedsmutsande" industrierna, som stål-, kemisk-, lätt industri.) Vi skall här inte uppehålla oss vid frågan om samtliga centrala områden kommer att få samma uppgifter. Men de nya industrierna erbjuder bara högst begränsade arbetsmöjligheter; även om de kräver en relativt stor mängd, högt kvalificerad arbetskraft under själva anläggningsfasen, behövs sedan, p g a automation, knappt någon arbetskraft i själva produktionen. I perspektivet 1984 A arbetar alltså invånarna i centrum i parasitära aktiviteter, som kommer att expandera kraftigt. För att göra detta möjligt, måste periferin leverera jordbruksprodukter och "klassiska" industrivaror. Med andra ord kommer periferins massor, som är proletariserade och exploaterade av det centrala kapitalet (p g a centrumets monopol på kontrollen över teknologin), att producera det överskott som sedan konsumeras av de parasitära massorna i centrum. Detta schema motsvarar en slags global utbredning av den sydafrikanska modellen. Just därför tycks det oss som om apartheid och den rasism som den bygger på, inte är något slags "rester" från det förflutna, utan snarare ett krav från den avancerade kapitalismen. Det är en modell, som med nödvändighet är rasistisk, därför att den bara på detta sätt kan ge ett ideologiskt "försvar" av det ojämna utbyte som den förutsätter (producenter av mervärde i periferin, konsumenter i centrum).

De varor som periferin producerar för centrum, är under dessa omständigheter globala varor, som produceras med de mest moderna metoder. Man kan därför inte påstå att arbetslönen i periferin är lägre, genom att skylla på att produktivkrafternas nivå där skulle vara lägre. Man kan f. ö. inte alls jämföra produktiviteten i de ”klassiska” industrier som lokaliserats till periferin, med den i de ”nya” industrierna, som koncentrerats till centrum.

I detta perspektiv kommer dock inte de ”klassiska” industrierna att fördelas jämnt över periferins olika regioner, utan snarare koncentreras till vissa av dem. Detta fenomen av ”sub-imperialism”, som ännu är helt obetydligt, kommer att bli allt vanligare. De sub-imperialistiska länderna importerar kapital och teknologi från centrum och exporterar klassiska industriprodukter, i huvudsak till centrum men i viss mån också till de utblottade områdena i periferin, och täcker med de medel de då får in sina skulder för det importerade kapitalet och teknologin. Koncentrationen av ”klassiska” industrier i dessa länder och den höga graden av exploatering av deras proletariat, ger den sub-imperialistiska borgerligheten en del av mervärdet, som är tillräckligt stor för att kunna säkerställa systemets ekonomiska och politiska jämvikt.

Det perspektiv som vi skall kalla 1984 B, utesluter varje internationell arbetsfördelning: de nya industrierna kommer liksom de ”klassiska” att vara koncentrerade till centrum, och hela periferin kommer att vara helt och hållet marginaliserad. Detta perspektiv skulle med nödvändighet innebära ett folkmord på befolkningen i det som nu är Tredje världen, en befolkning, som blivit alldeles onödig, d v s farlig för det kapitalistiska systemets reproduktion. Parallellt med detta skulle centrum säkert importera massiva mängder av okvalificerad arbetskraft och på så sätt förstärka en redan tydlig tendens. Det ojämna utbytet blir interioriserat, genom att det utvecklas en systematisk rasism, riktad mot massan av invandrande arbetare.

De olika varianterna av 1984 har en gemensam egenskap: de visar på en förenklad värld som reducerats till det kapitalistiska produktionssättet. År 1984 kan man inte längre tala om sociala formationer, så som vi gjort för att beteckna det förflutna och det nuvarande, inte heller om det globala systemet, därför att detta, i 1984 års värld, kan reduceras till det kapitalistiska systemet i global skala. Denna förenkling innebär på inget sätt jämlikhet eller homogenitet, men ojämlikheterna är här helt enkelt klasskillnader inom det kapitalistiska produktionssättet: mellan bourgeoisie (hädanefter statsklassen) och proletariatet, mellan delar av proletariatet (på rasistisk bas), mellan proletariat och parasiter. På samma sätt kommer den heterogenitet som tolkar den ojämna grafiska klasskoncentrationen att följa med uppdelningen i klasser, och inte längre tolka den komplexa karaktären hos de sociala formationerna, där de dominerande och dominerade produktionssätten fogas samman, och där de senare kännetecknas av produktivkrafternas försenade utveckling.

Är perspektivet 1984 A det mest ”naturliga”? Ja, i viss mån, för kapitalismens ojämna utbredning över världen har varit en permanent tendens hos systemet och det medel, varmed det historiskt har övervunnit sin inre motsättning. Redan merkantilismen förutsatte en periferi med avgörande funktioner i samband med kapitalets framväxt. Från den industriella revolutionen och fram till 1680-talet var lönerna i Europa dock inte högre än i Indien och kunde jämföras med de amerikanska slavarnas real”löner”. Från 1870 blev det aldrig mer på detta sätt, och avståndet växte snabbare t o m än skillnaden i produktivitet. Den ”yttre utvägen” är alltså viktig för höjandet av profitkvoten, men inte nödvändig för absorptionen, som vi tidigare visat (*Le développement inégal*). Imperialismen är ändå den kapitalistiska lösningen på krisen 1870-90, därför att den skapar ett nytt vinstgivande handlingsområde för monopolen. De motsättningar, som den skapar, har i sin tur medfört de nationalistiska rörelserna under den påföljande perioden 1914-48. Förnyelsen av klassalliansen mellan monopolens kapital och de lokala bourgeoisieerna, som är innehållet i nykolonialismen (som kännetecknas av de förutvarande koloniernas självständighet, från Egypten 1922 till det svarta Afrika 1960, med

Indien och Sydasiens på 40- och 50-talen) öppnas en ny avsättningsmöjlighet för kapitalet, genom industrialisering och imports substitution. Denna utväg ger en mycket hög räntabilitet, just genom att löneskillnaderna för varje bransch är större än produktivitetsskillnaderna.

Själva denna utveckling kan medföra mycket starka politiska effekter; vare sig man gillar det eller ej skapar den grunden till en förstärkt rasism och understödjer en ideologi som baserar sig på folkens "ojämlikhet".

Denna utveckling fullbordas i hypotesen 1984 A, i dess strikta jämlikhet vad gäller produktivitet och den totala moderniseringen av den nya periferin, samtidigt som reallöneskillnaderna fortsätter att finnas kvar. Jaffes intuition om att Sydafrika här skulle utgöra ett slags mikrokosmos, där man skulle finna världens av 1984 egenskaper, verkar giltig (Jaffes misstag var att tro att vi redan är i 1984, att det globala systemet redan är som Sydafrika, trots att produktiviteten ännu inte gjorts lika).

Båda dessa perspektiv är givetvis en smula karikerande. Om systemet skulle utvecklas i enlighet med sina inre lagar utan att ifrågasättas av en serie revolutionära förändringar, kommer det troligtvis att utvecklas mot en kombination av de två modellerna, där vissa klassiska industrier överförs från centrum till några sub-imperialistiska länder, medan andra bibehålls i centrum och vissa zoner i periferin blir alltmer och genomgripande marginaliserade, ja t. o. m. förstörda.

Vilka element skulle kunna påverka utvecklingen i riktning mot endera A eller B? För att kunna besvara denna fråga måste vi undersöka vad övergången mellan den nuvarande situationen till de slutliga jämviktstillstånden 1984 skulle kunna innebära. Luften har gått ur den ackumulationsmodell som för närvarande styr det kapitalistiska systemet, därför att räntabiliteten hos de drivande industrier (bilar och varaktiga konsumtionsvaror), på vilka den grundar sig, påverkas negativt: 1) av den enorma mängd investeringar i infrastruktur, som krävs för utvidga marknaden för dessa produkter (urbanisering, motorvägar etc); 2) av det faktum att en god portion av det mervärde som genereras i dessa industrier absorberas genom att slösas bort, dels i den tredje sektorn, dels i den försäljning, som krävs av de former av monopolistisk konkurrens som styr dessa branscher; 3) av det otillräckliga utnyttjandet av periferins möjligheter, som begränsats av den typ av internationell arbetsfördelning som denna modell innebär; och 4) på grund av att denna modell bara är politiskt och ideologiskt fruktbar så länge som arbetarklassen i centrum får sitt dubbla krav uppfyllt om full sysselsättning och fortsatt reallöneökning, ett krav som minskar systemets flexibilitet, i det fall en nedgång i profitkvoten skulle kräva en tvär omställning av sysselsättning och löner.

Denna ackumulationsmodell har f. ö. gått in i en kris långt innan Europa och Japan hunnit ifatt USA, av politiska och ideologiska skäl som vi skall återvända till längre fram.

Frågan kan nu ställas på följande sätt: övergången från den nuvarande ackumulationsmodellen till 1984 års modell innebär en enorm mängd investeringar för att skapa de nya industrierna. Vem kommer att finansiera dessa investeringar? Proletariatet i centrum och/eller i periferin?

I en dylik situation, där alla illusioner om en "lättvindig och fortsatt" tillväxt faller samman, är det uppenbart att de olika bourgeoisieerna i panik söker ta sig ur situationen genom att föra över bördan att möta konsekvenserna på andra. Ju starkare en bourgeoisie är, ju fler ekonomiska, politiska och militära medel den förfogar över, desto större chanser har den att lyckas skapa sig en inflytelsesfär, dit den kan skjuta över övergångsperiodens svårigheter. En svag bourgeoisie måste däremot antagligen överföra bördan på sitt eget proletariat. De starka inriktar sig alltså framför allt på horisonten 1984 A, de svaga på 1984 B. Den nya perioden kommer således framför allt att kännetecknas av en skärpning av de centrala kapitalisternas kamp för tillgång till Tredje världen och till Östeuropa. På dessa slagfält står kampen som avgör den nya internationella "jämvikten".

Vi skall, inom denna ram, efter vartannat undersöka: 1) Karaktären av den anti-imperialistiska kamp som förs på tredje världens slagfält, och de motsättningar som den kommer att föra med sig (är periferins "nationalism" ett hinder för de imperialistiska strategierna?); 2) karaktären av Östeuropas integrering i det nya globala systemet och de motsättningar som följer av detta i Ryssland och i de nuvarande satellitstaterna; 3) karaktären av den sociala kampen i centrum och vilka framsteg och motgångar dessa strategier kan leda fram till (var finns de svaga länkarna i kedjan, om det överhuvud taget finns några?).

Energi- och råvarukrisen och periferins roll i det nya världssystemet

Det är inom den ram som vi ovan skisserat som man måste betrakta den aktuella olje- och råvarukrisen. Man kan inte förstå dessa problem om man behandlar dem isolerat och t ex diskuterar följderna av en förändring av priserna för olika geografiska områden utan att ta hänsyn till krisen i ackumulationsmodellen. Man intar då en ytlig ståndpunkt, där man argumenterar efter vad som verkar vara sunt förnuft men där man lätt blir offer för de olika parternas strategiska manipulationer.

Återhämtningsprocessen i Europa och Japan under "illusionernas tidevarv" hade lett till ett ifrågasättande av den amerikanska ledningen. Under den omedelbara efterkrigstiden hade USA på alla områden ett försprång som gav det ett absolut övertag i fråga om konkurrenskraft, d v s skillnaden i produktivitet var till dess fördel genom att den hela tiden var större än skillnaden i löner. Detta förhållande har emellertid successivt förändrats åtminstone vad gäller en del japanska och tyska industrier. Det permanenta överskottet i den amerikanska betalningsbalansen har förvandlats till sin motsats och med ens försvann den därmed sammanhängande möjligheten för USA att skaffa sig strategiska positioner i Europa genom att köpa upp företag och modernisera dem under amerikansk ledning. Samtidigt kunde USA inte längre spela rollen av internationell polis eftersom detta kostsamma företag (kriget i Vietnam) ökade underskottet i betalningsbalansen. Detta är orsakerna till krisen i det internationella valutasystemet, som bl. a. tog sig uttryck i att dollarn föll.

USA har emellertid kunnat påbörja en motoffensiv som pågår för närvarande. Denna strategi formulerades först på det ideologiska planet ("nolltillväxt", "miljövård", neo-malthusianismen), sedan på det politiska (den amerikansk-ryska överenskommelsen, freden i Vietnam och erkännandet av Kina) innan den kom in på ekonomin (prishöjningen på olja, råvaror och jordbruksprodukter).

Terrängen förbereddes alltså först på det ideologiska och politiska planet. Romklubben, som bildats i detta syfte, slog larm, varnade för en allmän bristsituation och för att naturtillgångarna skulle ta slut och förberedde på så sätt prishöjningarna på energi- och råvaror. Kampanjen för "miljön" anslöt sig till dessa förberedelser, under det att Förenta Staterna, genom att avsluta kriget i Asien, förbättrade sin betalningsbalans. Sedan kom som ett blixtnedslag shahens av Iran meddelande om prishöjningar på olja; man bör komma ihåg att detta beslut kom före oktoberkriget.

USA är i detta avseende i en bättre position än Europa och Japan. Visserligen är det beroende av import för att täcka sina energi- och råvarubehov, men det är också en betydande producent av olja, många råvaror och jordbruksprodukter. Europa och Japan är alltså i ett sämre läge när de nu skall ställa om sina ekonomier till högre priser på energi, råvaror och jordbruksprodukter. I övrigt medförde prishöjningen på olja att den amerikanska betalningsbalansen förbättrades och dollarns värde steg.

Avsikten bakom denna motoffensiv från Förenta staterna är flera:

1. att försvaga Europa och Japan och återupprätta den situation som rådde före valutakrisen;
2. att vinna u-länderna som också drar nytta av prishöjningarna på olja och råvaror (vi skall

längre fram se på vad sätt detta påstående måste modifieras), dra dem bort från europeiskt och japanskt inflytande, samt komma i ett bättre läge för att utveckla strategin mot 1984 A till sin fördel;

3. att befästa alliansen med Sovjetunionen, som är mer självförsörjande än Europa och Japan och inte drabbas så hårt av prishöjningen på råvaror, utan tvärtom kan vinna på den om dess avsikt är att exportera mer råvaror till väst för att importera avancerad teknologi. Sovjetunionen tvingas alltså bidra till den amerikanska strategin.

Det vore felaktigt att tro att detta handlande skulle begränsa sig till oljan, att enbart förbinda det med konflikten i Mellanöstern och med arabernas vilja att använda oljevapnet, etc., även om detta faktiskt ägt rum.

Prishöjningen på råvaror i allmänhet kommer att fortsätta, speciellt vad gäller mineraler och, i den amerikanska strategin, för jordbruksprodukter. USA har hittills tillämpat en lågprispolitik på jordbruksprodukter och subventionerat det amerikanska jordbruket. Denna politik var möjlig så länge som det fanns ett överskott i den amerikanska betalningsbalansen, men var också kostsam för det amerikanska kapitalet. Genom att avskaffa dessa subventioner och låta priserna anpassa sig till efterfrågan kommer USA att förbättra sin yttre position, eftersom det är en stor exportör av jordbruksprodukter.

Vem kommer att betala dessa förändringar? Vem kommer att vinna på dem? De första att dra nytta är de multinationella företagen som huvudsakligen är amerikanska. Konjunkturen har vänt för t ex oljebolagen. De stod inför en situation som kännetecknades av en starkt ökande efterfrågan med åtföljande krav på kostsamma nyinvesteringar, men också av låga priser med åtföljande låga vinster. Situationen är nu den omvända; med övervinsterna på olja kan dessa bolag medverka till finansieringen av 1984, speciellt inom atom- och solenergiområdet, d v s få fotfäste i de nya nyckelsektorerna. Samma sak gäller de multinationella företag som sysslar med andra råvaror.

Generellt sett underlättar Förenta Staterna förvandlingen till 1984 genom att vältra över krisens följder på Europa, Japan och tredje världen.

Drar länderna i tredje världen någon nytta av denna operation? Det är viktigt att här göra en noggrann analys för att undvika uppenbara manipulationsförsök.

Globalt sett, exporterar tredje världens länder energi och råvaror och importerar färdiga produkter och livsmedel. Prishöjningarna på de förra varorna gentemot de senare förbättrar deras betalningsbalans, även om denna förbättring reduceras av prishöjningen på de importerade livsmedlen. Detta är ett klart och tydligt faktum och alla påståenden om de negativa effekterna av denna förbättring i tredje världens bytesförhållanden är minst sagt underliga.

USA's agerande är emellertid inte (och denna precisering är viktig) i ”tredje världens intresse”. För det första därför att imperialismens strategiska perspektiv grundar sig på en ojämn fördelning av vinsterna mellan tredje världens länder. De som vinner — deras härskande klasser — skulle inom denna ram acceptera att fungera som sub-imperialism; de skulle industrialiseras i en ökande omfattning, i enlighet med perspektivet 1984 A, och därigenom ge kapitalet möjlighet att utnyttja ett billigt proletariet. Det överskott som centrum skulle få ur denna exploatering, skulle snabbt överstiga de ”vinster” som erhållits när den nya jämvikts-situationen infördes. I detta avseende är det uppenbart att det hela syftar till att låta folket i tredje världen betala räkningen för omställningen mot 1984 A, genom centrums allians med bourgeoisien i vissa länder i denna del av världen.

Mot denna strategi finns en möjlig motoffensiv för folken i tredje världen, som inte innebär att göra detsamma med andra partners i Europa och Japan, utan

1. göra sig kvitt de multinationella företagen och ersätta dem med långsiktiga överens-

kommelser mellan stater, vilket ger större självständighet för de underutvecklade länderna i användningen av vinsterna från prishöjningen på deras exportprodukter;

2. förkasta den internationella arbetsfördelningen (1984 A) och i stället utveckla sin ekonomi på basis av maximal social och teknologisk självständighet, till vilket också de långsiktiga avtalen mellan stater kan utnyttjas;

3. inte acceptera uppdelningen av tredje världen på grundval av "sub-imperialism", "sub-koloni", utan tvärt om påskynda bildandet av sammanslutningar för en jämlik utveckling mellan jämställda partners.

Vi skall längre fram undersöka de krav som en sådan strategi ställer, speciellt i Afrika och i Mellanöstern, i förbindelse med det europeisk/franska alternativet och den ryska strategin.

Östeuropas inlemmande, en utväg ur krisen?

Sovjetunionen uppvisar för närvarande alla de utmärkande dragen för subimperialism. I sin handel med västländerna exporterar det råvaror och importerar avancerad teknologi. Till tredje världen exporterar det "klassiska" produkter (inklusive vapen) och importerar därifrån råvaror. Underskottet i handeln med väst täcks av överskottet i handeln med södern.

I själva verket är Sovjetunionen för närvarande det enda land som klart och tydligt uppvisar dessa drag (tillsammans med Sydafrika). De länder som vi tidigare kallat "sub-imperialistiska" — t ex Brasilien, Indien och Iran — befinner sig ännu långt från detta stadium. På ett strikt ekonomiskt plan exporterar de ännu bara till de utvecklade länderna och praktiskt taget inte alls till u-länderna. Men logiken i deras tillväxtpolitik kommer med nödvändighet att leda dem i en sådan riktning, och de uttrycker redan uppfattningen att detta är deras politiska målsättning.

Finns det en möjlighet att Sovjetunionen allt mer kommer att fylla denna funktion och på så sätt erbjuda en viktig marknad (långt viktigare än den tredje världen) för västerländskt kapital? Teoretiskt sett ja, eftersom det är ett välutvecklat samhälle med ett omfattande och väldisciplinerat proletariats och med stora reserver på landsbygden, etc. Utvecklingsprojekten i Sibirien är exempel i denna riktning. Som K. S. Karol skämtsamt uttryckt det: när nu den saknade kamrat Stalin inte skickar entusiastiska frivilliga till Sibirien fungerar inte längre systemet; det kan varken effektivt utnyttja intensivarbete på kinesiskt vis, eftersom detta skulle medföra ett verkligt deltagande från massornas sida, eller västerländska metoder, som ju kräver teknologi, organisation och kapital.

Mycket pekar på att Sovjetunionen kandiderar till denna roll. Man uttrycker allt oftare att man måste få ett bättre förhållande mellan den yttre marknaden och den inhemska ekonomin, d v s att man vill bli en del av det internationella kapitalistiska systemet och inte bara av dess marknad. Agnelli uttrycker det så att det är bättre att tillverka FIAT i Togliattigrad, där proletariats är mer disciplinerat och mindre kostsamt än i Turin.

Man får emellertid inte stanna där, eftersom Sovjetunionen uppvisar tre speciella drag: 1. det har ett speciellt produktionssätt som inte kan reduceras till kapitalism; 2. det vill spela en storpolitisk roll, speciellt på det militära planet; 3. det har speciella relationer med sin inflytelsesfär i Östeuropa.

Det sovjetiska produktionssättet, som är av en specifik typ, är inte ett uttryck för produktivkrafternas eftersläpning. Tvärtom är produktionsförhållanden här, även om de är klassförhållanden, mer utvecklade än i väst: den fullständiga centraliseringen av kapitalet förebådar 1984. Detta ger den politiska makten en större betydelse än inom kapitalismen. Den dominerande klassens makt i förhållande till omvärlden kräver att den sovjetiska militär-makten bibehålls. Detta tvingar Sovjetunionen att inte acceptera en specialisering till

”klassiska” industrier utan att också utveckla nya (atom- och rymdindustri t ex). Därför måste Sovjetunionen behålla det överskott som skapas av dess proletariat, vilket starkt begränsar en omfattande utbyggnad av klassisk industri med inriktning på export till de utvecklade länderna.

Det är sannolikt därför som Sovjetunionen tvekar och försöker behärska denna process, speciellt genom att spela på motsättningar mellan sina möjliga partners: USA, Japan och Västtyskland.

Den ryska ”oppositionen” (typ Solsjenitsyn) misstar sig i dubbelt avseende, som Karol visat. Öppningen mot väst liberaliserar inte systemet; å ena sidan därför att kapitalismens ”naturliga” mål inte är att utveckla demokratin utan 1984, å andra sidan därför att denna politik grundar sig på den ryska arbetarklassens ”disciplin”, det ojämna utbytet och följaktligen ett fortsatt förtryck.

Europa — systemets svaga länk?

Krisen har splittrat Europa och åtminstone tillfälligt hindrat uppbyggandet av den europeiska gemenskapen i det ögonblick denna verkade få ett definitivt genombrott genom Storbritanniens inträde.

1948-67 hade varit illusionernas epok, i detta fall illusionen att det gradvisa skapandet av ett enat Europa skulle göra det möjligt att hinna ifatt USA på grund av fördelarna med en kontinental marknad. Men man talade om en annan verklighet, om nationernas Europa och om olika starka nationer. Som alltid ville den starkaste medlemmen — i detta fall Västtyskland — påskynda rörelsen. Italien, Belgien och Holland accepterade vad Faure och Seborde beskriver som en ”kompradorisering” bakom Västtyskland. Frankrike däremot manövrerade i det utrymme som fanns mellan ett bibehållande av nationella politiska institutioner och ett acceptande av en begränsad överstatlighet ”Nationernas Europa” — och försökte förbättra sin position innan den europeiska sammanslagningen fullbordades. Det hade i samband med detta viktiga politiska och ekonomiska trumfkort på hand (franc-zonens beroende).

I Tyskland hade nazismen inneburit den sista perioden av komplex allianspolitik under storkapitalets ledning, som kunnat mobilisera bönder och småborgare mot ett revolutionärt proletariat. Nazismen undanröjde emellertid samtidigt den reella basen för denna typ av allianser; dess sammanbrott och Tysklands delning efter kriget har slutgiltigt avskaffat detta arv från 1800-talet.

Den höga tillväxttakten hos de ”efterblivna” länderna under ”illusionernas epok” framkallade ännu högre förväntningar. Mekaniska framskrivningar, en favoritsysselsättning bland teknokrater utan social förståelse, underbyggde dessa förhoppningar. Tex förutsade Herman Kahn, som roade sig med att förlänga denna tillväxttakt, en ärofull framtid för Europa, i synnerhet Sydeuropa; Frankrike, Italien och Spanien. Sådana övningar är emellertid av begränsat intresse, eftersom det räcker med att man drar ut en liten skillnad i tillväxttakt över en längre tid för att den skall verka ge upphov till en kvalitativ förändring i den internationella jämvikten. Historien visar dock att det inte går till på det viset, eftersom en växande obalans skapar nya motsättningar, som inte tagits med i beräkningen i den ursprungliga förutsägelsen. Dessutom kom Kahns förutsägelser i det ögonblick, då den fas som han sträckt ut i en oändlig framtid just nått sitt slut!

Samhällena i Nordeuropa, som är enklare till sin struktur, kräver för sitt fortbestånd, ett grundläggande socialt fördrag mellan kapital och arbetarklass. Socialdemokratin är därför den avancerade kapitalismens ideologi framför alla andra. Denna ideologi återverkar i sin tur på den ekonomiska basen och försäkrar, genom full sysselsättning, socialvård och en tillförhandlad men kontinuerlig ökning av reallönerna att tillväxten ständigt ökar.

Vilka motsättningar gäller det här?

I Nordeuropa hade den avancerade industrikapitalismen sopat bort merkantilismens rester. I England hade man helt enkelt övergivit jordbruket genom Corn Laws avskaffande i mitten av 1800-talet och genom detta hade klassalliansen mellan kapital och jordägare förlorat sin egentliga grundval. I Skandinavien och speciellt i Sverige hade, som vi tidigare noterat, den heterogena jordbruksstrukturen och den tidiga alliansen mellan arbetarrörelsens ledare och finanskapitalet underlättat en renare utveckling av kapitalismen.

I Nordamerika finns ett liknande system, om än ännu mer gynnsamt för kapitalet. Här har arbetarrörelsen, som drunknat i effekterna av de successiva invandringsvågorna och av erövringen av "Vilda västern", aldrig lyckats komma över den mest elementära ekonomism och höja sig till en nivå av politisk självständighet, inte ens av socialdemokratisk typ. Konflikterna finns snarare på en annan nivå: mellan det dominerande kapitalet (Republikanska partiet) och lokala intressen (i stort sett sammanslutna i det Demokratiska partiet). Allteftersom integreringen och ackumuleringen ökade, förlorade dock denna sammanslutning av lokala intressen sin styrka och utvecklingen är nu framme vid det nuvarande systemet med "de facto" bara ett parti. Inte desto mindre har staten här varit tvungen att föra en närmast socialdemokratisk politik: det är så man måste förstå innebörden i Roosevelts New Deal och i "demokraten" Johnsons "Great Society", som sedermera övertagits av republikanerna.

Man finner inget liknande i Sydeuropa. Genom att det varit svagare har industrikapitalet här tvingats till varaktiga klassallianser med resterna från merkantilismen. I Frankrike och i Norditalien med småbönderna, i Spanien och i Syditalien med latifundieägarna, överallt med den urbana småborgerligheten, lokala pampar, handelsbourgeoisien etc. Denna serie av allianser har lett till en än mer radikal opposition från proletariatets sida; anarkismen under 1800-talet och kommunistpartiernas framgångar under III:e internationals vittnar om detta.

Härigenom har det politiska livet i södra Europa skiljt sig markant från det i Nordeuropa. Det är betecknande att expansionen 1948-67 här sköttes av konservativa eller reaktionära regeringar (franquismen, gaullismen, den italienska kristdemokratin). Motparten till denna regimtyp har varit frontismen. Arbetarrörelsen har här allvarligt hotat kapitalismen varje gång den varit knuten till makten, som 1936 i Frankrike och i Spanien; dess närvaro vid makten var därför av en helt annan kaliber än de nordiska socialdemokratiska regeringarna, som aldrig medfört någon fara för det sociala systemet, snarare tvärtom. Men denna närvaro har varje gång varit kortvarig och fått sin dödsstöt från höger: franquism och pétainism, detta för att arbetarklassen försökt det omöjliga; att från borgarklassen slita loss dess traditionella allierade (bönder, småhandlare etc), något som lett till ekonomisk konkurs och till borgarklassens återkomst till makten, med folkfrontens instabila allierade vid sin sida. Weimartyskland upplevde en liknande utveckling, som fick sin slutpunkt i nazismen.

Något har ändå förändrats under expansionsåren 1948-67, genom att den tillväxtprocess, varpå kapitalets traditionella makt grundar sig, samtidigt gör slut på bondeklassen, småföretagen etc. Kapitalet försöker ersätta sina traditionella klassallianser med en splittring av arbetarklassen, eftersom den inte kan knyta den till sig som i den nordiska socialdemokratin. Politiken med stark lönedifferentiering, som gynnade tjänstemän och tekniker, hade detta som mål, men denna politik misslyckades på det ideologiska planet, något som dagligen påvisas sedan 1968 i Italien och Frankrike. Kapitalet har därefter tvingats bevara och förnya sina traditionella alliansmodeller: toleransen av och stödet till den nya borgarklass som berikar sig på markspekulation i städerna och på den parasitära tertiärsektorn är ett uttryck för detta (liksom Chaban-Delmas misslyckade socialdemokratiska försök i Frankrike).

Denna misslyckade integrering av socialdemokratisk typ gör Sydeuropa till en svag länk i krisen. Å ena sidan begränsar klassallianserna i fråga kapitalets konkurrensförmåga mot det nordeuropeiska. Å andra sidan är ett övervältrande av krisen på arbetarklassen i sig explosivt i

dessa länder med stark revolutionär tradition.

Den stackars borgarklassen svänger alltså mellan försök att konstruera ett anti-amerikanskt block tillsammans med vissa områden i tredje världen (den nuvarande pro-arabiska och euro-afrikanska regeringspolitiken i Frankrike), och underkastelse, kapitulation och acceptering av sin ”kompradorisering” (Centerdemokraternas och de oberoende republikanernas val).

Sydeuropa är inte den enda svaga länken i det kapitalistiska systemets centrum, även om den förefaller vara den mest bräckliga. Frågan är om den nordeuropeiska socialdemokratin kan klara av slutet på den fulla sysselsättningen och reallönetillväxten. De vilda strejkerna i Sverige, uppkomsten av en marxistisk strömning inom den tyska socialdemokratin visar redan på svaga punkter i systemet. Även om det multinationella kapitalet i USA kan utnyttja krisen till sin fördel, sker detta på bekostnad av de delar av kapitalet som mer är inriktade på den interna marknaden. Denna motsättning kan inte negligeras på den statliga, politiska beslutsnivån, hur obetydlig den än verkar vara så länge som arbetarklassen inte ingriper på ett självständigt sätt i landets politik.

Hur kan dessa svaga punkter användas för en social förändring i centrum? Arbetarklassen och dess organisationer har nu valet mellan en ”defensiv” eller en ”offensiv” strategi, enligt Lucio Magri's definition. Den första, som innebär ett försvar för arbetarklassens ”levnadsstandard”, är föga effektiv i den nuvarande situationen av strukturell kris. Andra sidan skulle dess eventuella framgång föra över omställningskostnaderna till periferien och därmed öka takten mot 1984 A. Den andra, ”offensiva” strategin innebär däremot att man utnyttjar den situation av skärpt klasskamp som nu tar form, för att gå utanför den ekonomiska ramen, sätta ”behovet av kommunismen” främst (ett behov som påvisas av kriserna inom värdesystem, utbildning, av den aktiva kritiken av arbetsdelningen, åtminstone i Italien och Frankrike) och lyfta upp arbetarklassen till rangen av hegemonisk klass på det politiska planet. Det är ännu för tidigt för att kunna säga något om hur denna strategi skulle kunna utveckla sig. Det verkar dock redan nu som om frontpolitiken och framläggandet av ett ”ekonomiskt uppryckningsprogram”, som grundar sig på en prioritering av kollektiv konsumtion, inte skulle vara effektiva medel. Frontpolitiken förutsätter något absurt: att arbetarklassen från kapitalet skulle kunna slita loss dess säkraste allierade, de parasitära sektorerna som det understöder (markspekulation etc). Ett nytt uppsving förutsätter som i de kommunistiska partiernas diagnos — att krisen är en vanlig recession, inte en strukturell kris. I så fall vore offentlig konsumtion ett möjligt medel. Men i inget fall skulle denna genom att utgöra en extrakostnad för kapitalet underlätta ett igångsättande av nya industrier, tvärtom. Som ett försvar för tesen om en ”vanlig” recession påminner man om att arbetslösheten är låg, men här gör man ett allvarligt misstag. Krisen kommer inte att vara en upprepning av 30-talets, eftersom formerna för konkurrens och för statlig intervention inte är desamma som då. Vi tror därför att denna omstruktureringskris kommer att hålla på mycket länge och att den inte kommer att medföra en massiv och brutal arbetslöshet. Detta är ännu ett tecken på systemets förfall: det är allt mindre flexibelt, allt mindre i stånd till snabba anpassningsprocesser — hur brutala dessa än kunde vara). Det är därför som alternativet socialdemokrati eller fascism är felställt. Detta var något typiskt för 30-talets kris men idag verkar en auktoritär neo-socialdemokrati, med selektivt förtryck, vara kapitalets mest sannolika medel — på kort eller medellång sikt — för att försena ett grundläggande ifrågasättande av systemet.

Parallellt med detta kommer de inter-imperialistiska motsättningarna att utveckla sig. Uppkomsten av block och av krig mellan deras ställföreträdare (mellan länderna i periferin) är redan synliga tecken på detta. För de socialistiska krafterna i tredje världen vore det ett svårt misstag att förhålla sig passiva, att anpassa sig till situationen, att nöja sig med att skriva under taktiska fördrag med det ena eller det andra blocket etc ..., ty dessa krafter kan också spela en avgörande roll.

På nytt: Stormzonen

Det utmärkande för det jämviktstillstånd, som vi har kallat 1984 A, är förekomsten av "sub-imperialism". Det finns redan en viss, om än embryonär, utveckling i denna riktning. Man kan urskilja minst två varianter: den ena finner man i Ostasien och i Mexiko och kännetecknas av industrier som flyttats över av det centrala kapitalet och som utnyttjar periferins tillgång på billig arbetskraft. Den andra varianten kännetecknas av en klarare uppknötning av den lokala bourgeoisien och av den samtidiga förekomsten av "klassiska" och integrerade industrienheter, ex. Brasilien, Indien etc.

Låt oss undvika en strid om ord. Själva uttrycket "sub-imperialism" har kritiserats, därför att det refererar till imperialism, dvs till kapitalexport, medan sub-imperialisterna importerar kapital utan att exportera något. För oss innebär dock systemet — oberoende av vad man kallar det — en klart definierad struktur som upptar en bestämd plats i den ojämna internationella arbetsfördelningen. "Lumpen-europeisering" eller "lumpen-utveckling" gör säkert bättre reda för fenomenet än "sub-imperialism". Låt oss också erkänna, att detta fenomen än så länge bara är helt obetydligt, att det ännu inte på ett märkbart sätt blivit en del av de yttre förbindelserna i länder som Brasilien, Indien etc. Men bör man därför undvika att se vad som håller på att utvecklas, här som annorstädes?

Oljekrisen har brutalt påmint oss om dessa möjliga utvecklingsvägars betydelse. Man behöver inte mycket fantasi för att tänka sig en enad och rik arabvärld, som genom oljeinkomsterna och en massiv import av västerländsk teknologi kan industrialiseras och bli en enda stor fabrik, som förser européerna med bilar och andra afrikanska stater med textilier. Ett nytt uppsving för den arabiska nationalismen tycks helt möjlig, denna gång understödd av kung Feysal, emiraten vid Persiska viken och den egyptiska industrin i öster samt av den libyska och algeriska oljan och Maghrebs basindustrier i väster.

Dessa perspektiv är fullt möjliga, men spelet har långt ifrån avgjorts. Även här är motsättningarna många och det nya jämviktstillståndet förutsätter att de kan övervinnas utan att systemet sätts i fråga. Tre typer av motsättningar förtjänar att nämnas:

De första och viktigaste är de som visar sig i klasskampen i arabvärlden. "Illusionernas tidevarv" 1948-67 var för arabvärlden den "nasserska" utvecklingsmodellens tid. Denna inspirerades av den sovjetiska modellen och överfördes från Egypten till Syrien och Irak och förnyades i Algeriet. I Egypten fick den sitt mest konsekventa genomförande genom en nationalisering av hela industrin, en radikal jordreform, etc. Det är också i Egypten som man tydligast kan se dess begränsningar. Alternativet är idag klart synligt: antingen överger man det som "uppnåtts" under nasserismen och accepterar en slags arabisk enhet dominerad av det privata kapitalet från Saudi-arabien och staterna vid Golfen eller också går man vidare, förbi den nasserska modellen. Den återkommande och våldsamma kamp som förts av proletariatet och ungdomen i Egypten förbjuder oss att dra för snabba slutsatser om vilket av dessa alternativ som kommer att segra.

Inte heller i Algeriet, där den "teknokratiska" vägen kan utnyttja inkomsterna från oljan, är spelet helt slut. Ty denna väg leder i detta land med nödvändighet till en slags "lumpen-europeisering", typ Turkiet. Den gör definitivt slut på landets inlemmande i arabvärlden och begraver effektivt "arabiseringen".

Den andra uppsättningen motsättningar sätter nu och för lång tid framåt olika delar av den arabiska bourgeoisien mot varandra. Vem kommer att skapa den arabiska enhet, som är nödvändig för projektets genomförande? Emirerna och kungarna från öknen eller de tätbefolkade ländernas byråkratier? Kommer dessa att acceptera en kompradorisering efter att ha drömt om att leda den arabiska enheten?

Den tredje uppsättningen motsättningar sätter arabvärlden mot andra tänkbara kandidater.

Sedan 1948 har Israel använts som interventionsmedlet framför alla andra för att blockera arabvärldens utveckling och frigörelse. Men nu har denna stat förlorat sitt "raison d'être": om arabvärlden kan integreras i det kapitalistiska systemet som "sub-imperialism" är det slut på den sionistiska statens dröm om att själv uppfylla denna funktion och underkasta de föga industrialiserade och militärt svaga arabstaterna sitt "fredliga" protektorat. Ramadankriget innebar i detta avseende sionismens själarिंगning, något som den själv insett genom att påvisa "Kissingers förräderi". Men Israel existerar fortfarande och inget bevisar att den nya borgerliga arabiska nationalismen kan utveckla tillräckligt med styrka för att förgöra sionismen eller för att få den definitivt accepterad av de arabiska folken. Israel förblir en black om arabnationalismens fot.

Men, knappt har man sett början på sionismens nedgång, förrän den iranska subimperialismen uppenbarar sig vid horisonten, med tydligt sikte på Persiska viken.

Arabvärlden är säkert inte den enda svaga zonen inom periferin, där det kan uppstå svårigheter vid genomförandet av en modell 1984 A. Till Sydostasien där kapitalismen ifrågasätts sedan 1945, måste man kanske lägga den indiska subkontinenten. Under expansionsåren 1948-67 lyckades den indiska bourgeoisien utvidga sin klassbas genom en serie jordreformer och en accelererad industrialiseringsprocess av beroendetyyp, samtidigt som den integrerade landet allt mer och mer i det kapitalistiska systemet. Krisen kan ifrågasätta denna modells fortsatta existens, något som redan visat sig i landets svaga handelsbalans. Våldsamma stridigheter skulle i så fall bli sannolika, samtidigt med en försvagning av den indiska staten och bourgeoisien.

Bör man förtvivlas över utvecklingen i Latinamerika under 1960-talet med kulmen i den chilenska frontens misslyckande? Även här vore det fel att tro att om det brasilianska "undret" skulle börja gå tomgång, skulle situationen bli gynnsam för ett nytt socialistiskt genombrott. Men det finns flera anledningar till varför detta "under" snart kommer att ta slut. Det har hittills baserat sig på en allt ojämnare inre inkomstfördelning (reallönerna har reducerats med 40 % på tio år), som skapat en marknad för varaktiga konsumtionsvaror (bilar, etc) för den lokala bourgeoisien och för en betydelsefull fraktion av den expanderande småbourgeoisien, men kräver snart också ett öppnande av yttre marknader. Men, i ett konkurrens klimat som förvärrats av krisen, kan denna expansion utåt vara svårare att nå än den brasilianska borgerligheten tänkt sig.

Frestelsen kommer att vara stark för periferins lokala borgerligheter att delta i det strategiska blockpolitiska spelet. Sett i relation till den huvudsakliga, amerikanska, faran, kommer vissa närmanden att få en ny betydelse. Men det blir utgången av klasskampen i metropol och periferi som kommer att avgöra dessa alliansers innehåll. Det närmande som påbörjats mellan Frankrike och arabvärlden och den uttalade franska viljan att motsätta sig ett amerikanskt beslagtagande av Afrika bör noggrant följas upp. Men man skall inte göra sig några illusioner om denna typ av "höger" politik. När allt kommer omkring är det ofta den franska koloniala "praktiken" som utgör den bästa hjälpen för det amerikanska inträngandet, genom att den underlättar Washingtons propaganda mot alltför svaga kompradorbourgeoisier. Det är därför viktigt att det uppstår en annan politik, som bildar en front av folken i Medelhavsområdet, i Afrika och i Mellanöstern och som kräver en utveckling åt vänster på båda sidor om Medelhavet.

En ny etapp i kapitalismens förfall

Kapitalismens historia påminner märkvärdigt mycket om det romerska imperiets: en lång förberedelseperiod (fem århundraden i båda fallen), en mycket kort storhetstid (ett sekel för båda, 1814-1914 för kapitalismen), en lång nedgångsperiod.

Vid flera tillfällen har vi haft anledning att bestämma innebörden i kapitalismens förfall. Det

romerska imperiet var förbi, redan innan det själv insåg det. När kejsar Konstantin övergick till kristendomen var det två århundraden för sent, och Markus Aurelius hade inte varit kraftfull nog att kunna anpassa den hedniska ideologin till kraven på en förnyelse av kejsardömet. Feodalismen, som långsamt föds ur imperiets ruiner, visar på detta misslyckade försök till förnyelse. Man kan jämföra denna utveckling med den i andra tributära civilisationers centrum Egypten, Kina — där en ideologisk förnyelse gör det möjligt att förnya den kejsarliga staten och civilisationen och undvika det feodala förfallet. Vi har försökt förklara detta fenomen i termer av ojämn utveckling: det romerska kejsardömet var perifert i förhållande till det utvecklade tributära systemet, som var det viktigaste förkapitalistiska produktionssättet.

Under dessa förhållanden visar förfallet sig i den dominerande instansen — ideologin — oförmåga till förnyelse. Värdesystemets förfall uttrycker detta misslyckande. Det medför en eftersläpning inom den politiska instansen, som varje gång ingriper för sent: när barbarerna får medborgarrätt har de redan anlänt; när kejsardömet erkänner ”kolonatet” är detta redan den dominerande sociala formen på landsbygden.

Kapitalismen erbjuder mängder med analogier till det romerska rikets förfall. I dess mest avancerade centrum — USA — faller det kapitalistiska värdesystemet samman, utan att den politiska medvetenheten förmår föreslå något effektivt sätt att övervinna systemet. ”Hippiekulturen” är som Romarrikets kristendom omedvetenhetens väg. Som vi påvisat i ”Eloge du socialisme”, har det blivit på detta sätt, därför att bruksvärdet helt glömts bort genom bytesvärdets triumf-artade frammarsch. Utan tvekan är detta förklaringen till Marcuse; att 1984 och den endimensionella människan är helt möjliga är något man inte tvivlar på under dessa omständigheter.

Lyckligtvis har bruksvärdet långt ifrån glömts bort i vår del av världen. Det är i detta faktum man kan finna orsaken till den kapitalistiska ideologins kris i Europa, samtidigt som den aldrig riktigt kunnat påverka periferins samhällen. Systemets oförmåga att pådyvla människorna ideologin om den endimensionella människan kommer att bli lika ödesdiger för det kapitalistiska produktionssättet, som bristen på förnyelse på sin tid var för det Romerska riket. Ty den centraliserade neo-kapitalismen av år 1984 kräver att varualienationens ideologi dominerar.

Parallellt härmed visar systemets dekadens sig i dess oförmåga att förnya sättet för reproduktion av sin dominerande klass. För vi talar alltid om kapitalets reproduktion och glömmar alltför ofta att denna måste åtföljas av en reproduktion av bourgeoisien.

På 1800-talet sköttes denna dels genom arv av förmögenhet (och familjen . . .), dels genom en ”humanistisk” och elitbetonad utbildning.

Denna utbildningsideologiska innehåll är helt klar. Den stöder sig på en falsk samhällsvetenskap som perfekt uppfyller sina funktioner. Den industriella utvecklingen kräver naturvetenskapernas utveckling och en ökad specialisering. Parallellt härmed bör socialvetenskaperna vara alienerade och man definierar därför deras mål på samma sätt som naturvetenskapernas: den sociala verkligheten kan studeras utifrån, de sociala lagarna (speciellt de ekonomiska) tvingar sig på oss på samma sätt som naturlagarna. Empirismen och positivismen är denna reduktions filosofiska system. Borgarens ”sociala” fostran har här inte som mål att öka hans medvetna behärskande av samhället, tvärtom fungerar detta behärskande bäst genom att borgaren själv alieneras; de ekonomiska lagarna måste lämnas i fred, liksom naturen. Denna utbildning förbereder på ett utmärkt sätt systemets politiker, som samtidigt är dess ideologer.

Båda aspekterna av borgarskapets reproduktionssätt har emellertid försatts i kris. Kapitalets centralisering avskaffar kapitalisten genom att dela upp hans funktioner i småbitar. Arvet förlorar sin viktigaste funktion och överföringen sker nu inom bolagens (korporationernas) ram. Med ens kommer familjen själv i kris. Skolan måste alltså uppfylla viktigare funktioner

nu än någonsin, genom att närma systemet till mandarinet. Detta motsvarar väl en utveckling mot 1984, dvs mot ett klassystem där mervärdesuttaget är helt klart och ideologin därför blir den dominerande instansen.

Men systemet bekräftar sin oförmåga att övergå från 1900-talets typ av utbildning till ett nytt "elitistiskt" system, d v s det är oförmöget att förnya sin ideologi. □

Övers. *Boel Berner*